

Anjou-kori Oklevéltár. V. Budapest–Szeged, 1998. (971. sz.), VI. Budapest–Szeged, 2000. (320. sz.), VIII. Budapest–Szeged, 1993. (31. és 194. sz.), IX. Budapest–Szeged, 1997. (381. sz.), XI. Budapest–Szeged, 1996. (32. sz.); NAGY GYULA: Nyelvtörténeti adatok. *Magyar Nyelvőr*, 8(1897) 551.; SZEGFŰ LÁSZLÓ: György, Crissafán fia, aki megjárta a túlvilágot. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 90(1986). 1–21.]

Történészeknek egy íróról

„Üzenem az otthoni hegyeknek:
a csillagok állása változó.
És törvényei vannak a szeleknek,
Esőnek, hónak, fellegeknek
és nincsen ború, örökkévaló.
A víz szalad, a kő marad,
a kő marad.”

(Wass Albert: *Üzenet hazá*)

A következőkben Wass Albertről szeretnék néhány gondolatot papírra vetni. Miért is fontos ez egy történészlapon? Ki is Ő? Egyáltalán miért pont Wass Albertről? Ha valaki figyelemmel követi a nekünk szánt sajtótermékek különböző írásait, akkor az elmúlt években sokat hallhatott Wass Albertről. Igen, ott az utolsó oldalak egyikén (sajnos ma ez a sorrend) ha éppen a kulturális rovatban írtak róla, mint író, költő. Vagy megtalálhatuk a külpolitikai rovatban is, mint fasiszta népellenesség vagy magyarbarát hazafi. Nos, ezen gondolatok jegyében próbálom meg kedves olvasóimnak bemutatni az általam sokat olvasott Szentgyeydi és Gróf Czegei Wass Albertet.

Wass Albert erdélyi főnemesi család sar-

ja. Nemesi címét a család őse Szent László királyunktól kapta. Az író 1908-ban született. Azon gyönyörű kastély melyben meglátta világot és később ihletet adott, ma már nem létezik. Az ilyen és az ehhez hasonló törté-

nelmi múlttal rendelkező építmények gyakran estek áldozatul a vérszegény szocialista (szociális?) rezsimeknek itthon és külföldön egyaránt. Ám ezen kastélyokkal eltűnt az erdélyi arisztokrácia, mely társadalmi kötelezettségének tekintette rangját, sorsát, beépülve az ezeréves magyar történelembe. A máig ható trianoni „békék” megpecsételték a kisebbségben rekedt magyarok, így Wass Albert sorsát is. Kolozsvárott kálvinista gimnáziumba járt, majd az érettségi után 1926-ban Magyarországra jött tanulni a Debreceni Gazdasági Akadémiára. Ezen időkre gyakran talál vissza regényeiben és oly sokszor hallhatunk kedves barátairól, Ferkóról vagy Miklósról. A friss diploma után besorozzák a román hadseregbe, ahol olyan ismerősökre tesz szert a román arisztokráciában, akik később segíteni tudják őt és társait. Tanulmányai befejezése után visszatér a szülői és nagyszülői birtokra. Talpraesettségének, tudásának, összeköttetéseinek köszönhetően az otthoni gazdaságot is átszervezi, megtalálja a lehetőséget, hogy egy mintagazdaságot rendezzen be. Ezen időkből jelenik meg első regénye, a Farkasverem mely osztatlan sikert arat. A 40-es években jelenik meg Jönnek! című regénye mely ambivalens érzéseken alapul: a felszabadult magyar Erdély ellenében a Romániában élni kényszerülők tehetetlensége. A fiatal író Baum-gartendíjjal tüntetik ki melyet Babits Mihály ad át neki. A 43-as év az író-gazdálkodó Wass Albertre újabb feladatokat ró, pontosabban egészen más típusú elvárások elé állítja. A keleti frontra kerül zászlósként. A Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézetének irattára nem rendelkezik Wass Albert személyi okmánygyűjtőjével, de a nyilvántartásukban lévő adatok alapján megerősítették, hogy az író tartalékos zászlóssá nevezték ki. Más forrásból egészítve ki, Wasst a keleti fronton I. és II. osztályú német vaskereszttel tüntetik ki, itthon tovább harcol az utolsó pillanatig,

Kolozsvártól a Szi-lágyságon át a Szamosig küzd az előnyomuló szovjet csapatok ellen. 1944 októberében dálnoki Veress Lajos vezérezredestől leszerelését kéri. Veress az író félve nem járul hozzá a leszereléshez. Így Wass Albert 1945 húsvétján Sopronnál hagyta el az országot katonai alakulatával. Ezután Németországban tölti éveit. Sok mendemonda járta körül, hogy nyomorban élt, de ezt ő cáfolta. Eljött az 1951-es év, mely óriási mérföldkő az író életében. Az emigrációs éveit földrajzilag és lelkileg meghatározó Amerikába vándorol. Az amerikai emigránsok egyik sarkpontjává válik, melyre alkalmassá tette kiváló szervezőképessége és emberismerete. Sorra jelennek meg munkái az USA területén angol és magyar nyelven, mindemellett folytatja kultúrszervező tevékenységét is.¹

Ámde tudni kell, hogy az író – bár külföldön, emigrációban dolgozik – hazájában nem hagyják nyugodni. A román hatóságok megtesznek mindent, hogy személyét semmissé tegyék. Háborús bűnösként halálra ítélik, soha nem térhet vissza a szülőföldjére, a Mezőségbe. Vajon mi is történhetett? Milyen iratok hitelesíthették Wass Albert elnémitását a sunyi kommunizmusban? Milyen irodalompolitikai okmányokkal próbálta elvéreztetni a román rezsim a szabad világ egyik szócsövét?

Négy hivatalos irat kerül most nyilvánosságra: 1. a Kolozsvári Népbíróság Bíróági Ítéltanácsa 1946. évi I. számú iratcsomójának Wass Albertet és édesapját, Wass Endrét érintő anyaga, 2. Wass Évának, az író volt feleségének 1979-ben tett tanúvallomása, 3. James C. Mansberger Jr. nyilatkozata, azé a semleges vizsgálóé, aki az Egyesült Államok Wentorfi, Hamburgi Hontalan Személyek Bizottságának átvilágító tisztjeként 1950-ben leellenőrizte az Egyesült Államokba kivándorolni szándékozó író és családját, és 4. Wass Albert 1979-ben írt Rövid önéletrajza,

melyet az Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériuma számára készített, hogy tisztázza magát a vád alól.

A perre 1946-ban a háború után került sor. Az író édesapját azzal vádolták, hogy gyilkolásra buzdította a magyar honvédtiszteket, akik az ő kastélyukban voltak elszállásolva. Két ügyben is elmarasztalták őket. A vádiratban az áll, hogy Wass Endre és Wass Albert bujtotta fel a község katonai parancsnokát, Pakucs hadnagyot négy vasasszentgotthárdi román személy meggyilkolására. Ezen kívül Wass Albert bűnösnek találtatott tizenegy omboztelkei román lakos erőszakos halálával kapcsolatban is: a népbíróság szerint ugyanis Csordás Gergely hadnagy, az Omboztelkén beszállásolt honvédek vezetője a fiatal gróf utasítására lövette le az áldozatokat. Mindkét esemény 1940. szeptember 23-án, hétfőn történt, néhány kilométernyire a Wass család kastélyától. Az első a Cege-tó partján reggel, a második az omboztelkei román pap házában este. A leírtak szerint a vádlottak „engesztelhetetlenül gyűlölték” a románokat. Mindkettőjüket halálra ítélték. Az ekkor szokássá vált pereknek különös szaga van az utókor számára. A nagy sietésben a hatóságok rekordidő alatt ítélték el több mint 60 embert. Hogyan vizsgálhatták ki az ügyet? A koncepció perek szokása

szerint. Igen, ezt mi ismerjük hisz tanultunk történelmet. A jelleget az is tanúsítja, hogy csupán tanúvallomások alapján történt meg a döntés. A vádlottak ott sem voltak!!! Egy ilyen dokumentumban fontos a belsíny amire embereink nem vigyáztak. Többször és következetlenül írták helytelenül a vádlottak neveit.²

A per utóélete is rendkívül tanulságos. A Ceaușescu-rendszer offenzívát indított a másként gondolkodók ellen. Wass Albert próbálta tisztázni önmagát, mint mondta, élete nyitott könyv. De ezen feladat már nem a mi dolgunk. Ezt csak a teljes anyag át tanulmányozása után ismertethetik szakemberek, tehát jogászok és talán lehetséges egy objektív és igazságos ítélet.

Én ajánlom mindenkinek az olvasást és a Wass Albert regények olvasását, ami feledhetetlen pillanatokat okozhat megismerve egy letűnt kor embertípusát, életét és annak apró mozzanatait.

JEGYZETEK

¹ SZÜCSNÉ HARKÓ ENIKÓ: „Ismerjétek az igazságot, / s az igazság szabadokká téssen” *Árnyas*, 2001/2. szám. Székesfehérvár.

² <http://www.krater.hu> Dr. Szakács István Péter tanár, író és Fosztó Áron Zoltán beszélgetése.